

Paul Kearns: A művészet szabadsága. Esszék a jogi cenzúra és a kultúra kapcsolatáról

(Budapest, Wolters Kluwer, 2016. Fordította: Bakonyi-Tánczos Vera,
Bata István és Majkó Balázs. 298 oldal, ISBN 978 963 295 635 0)

A szerző a 2013-ban megjelent, *Freedom of Artistic Expression – Essays on Culture and Legal Censure*¹ című kötetében nehéz feladatra vállalkozott: a művészi kifejezések jogi aspektusainak komplex bemutatására. Ennek forrását és egyben keretét a szerző a tárgyban – ti. a művészet szabadsága – korábban megjelentetett, közel másfél évtizedes munkássága adta.

A mű – a szerző bevallása szerint is – sajátos, a művészet szabadságának történetét összefoglaló *esszégyűjteménynek* minősül, ugyanis a kötetben szereplő cikkek jogtudományi jellegük mellett irodalmi művek is egyben. Ebből adódóan egyes tanulmányok komplex és interdiszciplináris területeket tekintenek át, a társadalmi (morális) normák és a művészet egymásra hatását elemezve, míg mások az egyes nemzeti és nemzetközi szabályozásokat, valamint az azokhoz kapcsolódó joggyakorlatot állítják a vizsgálódás középpontjába. Az eltérő irányok mellett azonban a cikkek minden esetben megegyező origóhoz vezetnek vissza: a művészethez, illetve annak valamelyik aspektusához – kialakítva a kötet gondolati ívét.

A 21. századra a művészet, az erkölcs, a szociológia, a politika és a jog multipoláris kapcsolatrendszere minden korábbinál mozgalmasabb, ennél fogva a művészeti jog és a cenzúra kérdései transzkulturális sarokkövé is váltak. Mindebből kifolyólag az esszék célja, hogy megkérdőjelezzék a művészi kifejezés szabadságának jogi-morális korlátozásának szükségességét és mikéntjét.

A témakör feldolgozására a szerző rendhagyó módszertant választott, amennyiben a történeti jellegű fő vonalvezetés mellett kidomborodik a jogi és morálfilozófiai kritikai módszer is. Maga a szerző is rögzíti, hogy az esszék az idők során a művészet adott területén bekövetkezett legfontosabb fejleményeket követik.

A kötet öt nagyobb egységre tagolódik, amelyek bár a művészeti jogon belül speciális témákat dolgoznak fel, alapvetően a történeti logika mentén, a múlttól a jelenig adnak jól átlátható egészet. A továbbiakban az esszék részletesebb kibontásához az egyes részeket külön-külön veszem górcső alá.

¹ Kiadó: Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon.

Az első rész – „Kortárs kitekintés” – a művészet szabadságának angol jogban megjelenő korlátozását mutatja be hagyományos (jog)történeti módszerrel. E körben megvilágítást nyer az angol állam művészethez való viszonya egészen a 16. századtól a 20. század végéig, amely a jogalkotás szintjén is megmutatkozik, elsődlegesen a büntetőjog területén.

A mű második és harmadik nagyobb egysége a művészet, az obszcenitás, a vallás és a jog négyes dimenzióját járja körül: a második részben az ezredfordulón tapasztalt folyamatokra, a harmadik részben pedig a kétezres évek második felében bekövetkező fejleményekre fókuszálva. A szerző a tételes jogi szabályok elemzéséből arra a következtetésre jut, hogy mind az obszcén, mind pedig az istenkáromló rágalmozás mint „testvérbűncselekmények” a közerkölcs/vallás preferálása mellett törnek lándzsát a művészi kifejezés tartalmával szemben. Mindezekkel összefüggésben a szerző álláspontja szerint a jogszabályban alkalmazott terminusok (például az obszcén rágalmozás „züllesztő és demoralizáló” feltételei) idejétmúlttá váltak, valamint a bűncselekményeknél az objektív felelősség indokolatlan kikötése inadekvát és esetenként tisztességtelen helyzeteket generál. Emellett rögzíti, hogy az obszcén rágalmozásra és a rokon bűncselekményekre vonatkozó szabályozások közötti átfedések bíraskodási szempontból bizonytalanná, bűnvádi oldalról pedig következtelenné és zavarossá teszik a területet. A jogszabályi tartalom ismertetésén túl kiemelt hangsúlyt kapnak a jogalkalmazásban kialakult elvek is. Mindezek alapján a szerző a gyermekek értelmi és érzelmi fejlődésének védelmét, valamint a szélsőséges pornográfia jogi tilalmának általános szükségességét tartja a művészi kifejezések jogi oltalma határának.

A kötet negyedik része „A művészi szabadság szabályozásával kapcsolatos legaktuálisabb jogi kérdések” címet viseli. Az első esszé a művészek jogait mutatja be, emberi jogi és szerzői jogi megközelítésben taglalva a témát. Az emberi jogi felfogás közjogi jellegű igénye a vizsgált államokban eltérő irányokat mutat: míg az Egyesült Királyságban a művészek jogai kívül esnek a jogi eljárás látókörén, és a kifejezés kontra közerkölcs kollízió áll a középpontban, addig Franciaországban a művészet a cenzúra lehetséges korlátai felett áll, amely alól egyetlen kivétel a gyermekek mindenekfelett álló védelme. A szerzői jog ehhez képest összetettebb felépítést, s így komplexebb jogi védelmet biztosít a művészet részére: egyrészt a művész személyhez fűződő jogait (*droit moral*) deklarálja, ami a szerző és a mű közötti viszonyt testesíti meg; másrészt a művészek követő jogait (*droit de suite*) rögzíti, amelyek az alkotások értékesítésével sajátos vagyoni jogosultságot jelentenek. A szerzői jog felépítésének eltéréseire azonban maga a szerző is utal, amikor az európai kontinentális jogrendszerek (a citált példa Franciaország) a követő jogokkal párhuzamosan a személyhez fűződő jogok hagyományos elismerése mellett, míg a *common law* rendszerek, azaz az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok inkább a szerzői jog gazdasági aspektusai mellett (*copyright*) törnek lándzsát. A művészek jogait tömörítő „védőháló” elemzésekor a szerző külön foglalkozik a téma nemzetközi jogi vetületével, így különösen az Emberi Jogok Európai Egyezményével (a továbbiakban: Egyezmény). Ezzel összefüggésben kifejti, hogy a művészet szabadságának gyenge védelmi szintje az Egyezményből, illetve a strasbourgi bíróság felfogásából következik. A művészet szabadságára vonatkozó bírósági esetjog ugyanis csupán elméletben biztosít védelmet a művészi kifejezések számára, a gyakorlatban azonban Strasbourg következetesen megtagadja a művészi szabadság megvédését, ha a mérleg másik oldalán az erkölcs veszélyeztetése merül fel (a teljesség igénye végett megjegyzem: az Egyezmény a kifejezés szabadságát deklaráló 10. cikke a művészet szabadságát *expressis verbis* nem említi). A szerző álláspontja szerint ennek problémája az erkölcs egységes mércéjének hiá-

nyában jelölhető meg, amely az Egyezmény részes államaiban eltérő döntéseket eredményezhet a konkrét ügyekben. Végül soron a strasbourgi bíróság az Egyezmény funkciójának – ti. az alapvető emberi jogok védelme – érvényre juttatását gátolja meg a művészi kifejezések hátrányos helyzetbe hozásával.

Az ötödik részben a szerző az európai uniós jog és a kultúra összefüggéseit veszi górcső alá, ahol a művészet helyett inkább a holisztikusan értelmezett kultúra kerül előtérbe. Ezzel kapcsolatban a szerző a politika- és eszmetörténeti áttekintésből arra a következtetésre jut, hogy az Európai Unió (a továbbiakban: EU) jelen állapotában nem rajzolódik ki egyértelmű és explicit kulturális cél, így annak szabályozása az EU normaanyagában rendszertelenül lelhető csak fel. Ennek köszönhetően a kultúra az EU-ban viszonylagos rugalmassággal rendelkezik, amely az esetek döntő többségében nincs kiszolgáltatva a politikai preferenciáknak.

A kötet értékelésének zárásaként néhány kritikai szempontra szeretnék rávilágítani.

Bár a bevezetésben a szerző erőteljesen hangsúlyozza, hogy a kötettől – annak esszégyűjtemény jellegéből adódóan – nem elvárható a „szokványos” jogtudományi monográfiák követelményrendszere, kritikaként mégis szükséges rögzíteni, hogy számos esszé nem tartalmaz releváns újszerű megállapítást a korábbi fejezetekhez képest, az ismétlések és redundanciák nagy száma miatt. Emellett a kötet fókuszába állított cenzúrát a szerző kizárólag a büntetőjogi beavatkozásokkal azonosítja, félretéve a további állami beavatkozások esetleges következményeit – különösen a művészet emberi jogi aspektusai szempontjából releváns közjogi dimenziókat. Végül fontos megjegyezni, hogy a munka alapossága vitathatatlan, azonban annak szerkezetében aránytalanságok tapasztalhatók, amennyiben a kötet tartalma – az egyes kitekintések mellett – az Egyesült Királyságra és az angol esetjog sajátosságaira korlátozódik.

Összességében viszont elmondható a kötetről, hogy a szakirodalom számára is hiánypótló jelleggel és figyelemre méltó alapossággal foglalja össze az angol (és amerikai) esetjog a művészet szabadságát érintő tételeit, amelyek kétséget kizáróan megtermékenyítőleg hathatnak a magyar művészeti jog tudományos fejlődésére is.

CSEPORÁN ZSOLT